

Bir Göçebe Ruh: Yahya Kemal Beyatlı

Haluk Öner¹⁴

Giriş

Mehmet Kaplan, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın *Yahya Kemal* kitabına yazdığı ön sözünde edebi eserlerin tecrübe, çevre, kültür gibi bileşenlerin birbirini tamamlayacak şekilde bir araya gelmesiyle oluştuğunu söyler: "Edebi eser, yazarın şahsi hayat tecrübesi ile beraber, onun yaşadığı tarihi anı, çevresini sahip olduğu kültürü, beslendiği kaynakları, irsiyet ve mizacından gelen anlaşılması güç çok çeşitli unsurları sanatkârane bir şekilde ifade eder." (Tanpınar 1995: 5). Bu bileşenler, eser kadar sanatçıların ve sanat anlayışlarının oluşmasında da etkilidir. Edebiyat tarihinde bir sanatçı ya da eseri; çevre, kültür, tecrübe unsurlarından birinin eksik olduğu metotlarla anlamak güçtür. (postmodern etkilerle yapılandırılmış eser ve bu çizgide ilerleyen sanatçılar kısmen istisna tutulabilir ki bu ayrımı kabul etmeyen kuram ve yaklaşımlar da mevcuttur.)

Yahya Kemal Beyatlı, çevre, kültür, tecrübe birlikteliğini hem sanatını hem şahsiyetini oluştururan bir araya getirmiştir. Bu birliktelikler kimi zaman ortaya tezatlık çıkarmış olsa da bu tezatlık onun sanat ve tecrübesini besleyen bir bütünlüğün çift kutuplu parçaları biçiminde değerlendirilmelidir. Yahya Kemal'in tecrübeleri (biyografisi), düşünceleri ve sanatı, değişim sürecini eş zamanlı yaşarken şahsiyetine; eser, tecrübe ve düşüncenin birleştiği birbirlerini besleyen tamamlayıcı unsurlar olarak yerleşmiştir.

Yahya Kemal'in, düşünce ve sanatını anlamlandırma sürecinde geçirdiği tecrübelerin pek çok mekânı, sanat anlayışının pek çok kaynağı ve düşüncelerinin gezindiği sayıca fazla durakları vardır. Bütün bunlar onun bir bütün olarak oluşturduğu ruhun göçebeliğine işaret eder. Onun göçebe ruhu; arayış, aidiyet hissine duyulan özlem, kendisinde ve ait olduğu toplumda eksik olanı, elde edilemeyi bulma arzusunun yansımaları biçiminde düşünülmelidir. Bu bakımdan Yahya Kemal'in göçebe ruhunu oluşturan yapıyı bileşenlerine ayırmak, onu bütünlüklü olarak anlamak için yerinde olacaktır.

Tecrübeler ve Göçebelik

2 Aralık 1884'te Üsküp'te doğan Yahya Kemal, Ali Naci Bey ile Nakıye Hanım'ın oğludur. 1892'de Üsküp İdadisi'ne girer. Aynı zamanda İshak Bey Cami Medresesinde Arapça ve Farsça dersleri alır. 1897'de ailesiyle Selanik'e taşınır. Annesini kaybettikten sonra babasının ikinci kez evlenmesi aile içi sorunlara yol açar. Bu sorunlar nedeniyle kısa bir süreliğine Üsküp'e gitse de Selanik'e geri döner. 1902 yılında İstanbul'a gelene kadar Selanik'te yaşar. Yahya Kemal'in Üsküp yılları, onun hayatında bir daha sahip olamayacağı ve sanatında bir metafora dönüşen 'ev'e dair hatırlamalarla örülüdür. "Salonları vardı. Tavanları nakışlıydı. Döşeme, koltuk ve kanepeler takımları alafrangaydı. Yemek masasında, firenk usulü iskemlelerde oturup o şekilde yemek yiyorduk" (Banarlı 1997: 23). Balkanlarda savaşlar sonrası

¹⁴ Yrd. Doç. Dr. Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: honer@bartin.edu.tr

yaşanan göç dalgası, bu dalganın beraberinde sürüklediği kimlik, aidiyet gibi sorunsallar Yahya Kemal'in hayatı boyunca devam etmiştir. Hatıralarında ve bazı şiirlerinde Üsküp yıllarına -insan yaşamının ilk evi olarak görülebilecek çocukluğuna- dönüşler yapan Yahya Kemal'in bütün hayatı boyunca çocukluk yıllarındaki 'ev'e dönme arzusu satır aralarında hissedilir. Çocukluğunda yitirdiği ve bütün hayatı boyunca bir daha bulamadığı 'ev' arayış ve yerleşme arzusu ile birleşerek sanatına da yansır. Bu bakımdan ev metaforu onun nezdinde ülke, tarih, aile, geçmiş ve bütün öncelikli unsurların mahfazasıdır. Yahya Kemal'in hayatı bu sığınağa duyduğu özlem ve bu özlemin yarattığı göçebe ruhla birlikte yaşayarak geçmiştir: "Bir çatı altında birleşmemek" Yahya Kemâl'in ev ile ilgili imgeler dünyasının ne kadar derinlere indiğini gösteren önemli bir ipucudur. Önce Üsküp'ten Selanik'e göç ile "insan yaşamında kazanılmış şeylerin korunmasını sağlayan" ilk evini kaybeder, sonra İstanbul'dan Paris'e kaçışla da büyük anlamda ev rolünü oynayan ülkesini geride bırakır. Artık onu "gökten inen fırtınalara karşı olduğu gibi, yaşamında yaşadığı fırtınalara karşı da ayakta tut[acak]" bir ev yoktur. Theodor W. Adorno'nun 20. yüzyıl insanın tedirginliğini ve mekânla olan kopuşunu anlattığı cümlelerinde olduğu gibi "ev" artık "geçmişte kalmıştır" İşte bu noktada tarih bir nevi ev rolünü üstlenir ya da eve dönüşün en kestirme ancak en sağlam ve bütünlüklü/bütünleştirici yolu olarak tercih edilir. Buna klasik edebiyatı da eklersek hem Türk tarihi hem klasik Türk edebiyatı, Yahya Kemâl'de evi bir nesne olmanın ötesine taşır. Ev artık bir metafor olarak hem kendisiyle, hem tarihiyle hem de vatanyla ilgili zengin imgeler üretmenin bir aracına dönüşür. Ev, Yahya Kemal'in kendi varlığı ve tarihi ile ilgili meseleleri ontolojik bir düzlemde çözebilmesi için bir başlangıç noktası olur. Bütünlüğünü yitirmiş modern zamanlarda "imkânsızlaşan" ev, artık tarih ve edebiyat dolayısıyla kurgulanabilir olmanın yanında mümkün bir geleceğin imgelerini taşıyan zengin bir içeriğe de sahiptir." (Ağır 2010: 234).

Balkan şehirlerinde geçerken çocukluğum;
Her lâhza bir alev gibi hasretti duyduğum.

mısralarıyla başlayan otobiyografik şiiri 'Açık Deniz'de de Üsküp yıllarını hüznü bir şiir atmosferinde hatırlarken o yılları 'bitmeyen bir susuzluğa benzetir:

Rûhunla karşı karşıya kaldım o med günü,
Şekvânı dinledim, ezeli muztarip deniz!

Duydum ki rûhumuzla bu gurbette sendiniz,
Dindirmez anladım bunu hiç bir güzel kıyı;

Bir bitmeyen susuzluğa benzer bu ağrısı. (Beyatlı 1997: 14-16)

1902 yılında İstanbul'a gelen ve bir süre Vefa Lisesine devam eden Yahya Kemal'in arayış tecrübeleri ivme kazanır. İstanbul'a geldikten bir yıl sonra Paris'e kaçır. Paris'te bir yıl Meaux okuluna devam ettikten sonra 1904'te Siyasal Bilgiler Yüksek Okuluna girer. Ancak bu okuldan mezun ol(a)maz. Jön Türklerle ilişki kurar. Ahmet Rıza, Abdullah Cevdet, Sami Paşazade Sezai, Prens Sabahattin gibi isimleri tanır. Paris yıllarında gerek mektep gerekse kaldığı yerler konusunda bir istikrar sağlayamayan Yahya Kemal'in babasına yazdığı mektuplarda Paris yıllarının sürekli değişiklik arayışıyla geçtiği anlaşılır. Örneğin babasına Paris'in gürültülü ortamından uzaklaşmak istediğinden bahseder: "Biraz daha rahat çalışmak için tatilde Paris'in gürültülü sokaklarından tebaüden İsviçre'ye gitmek emelindeyim. Zaten tedbil-i havaya da çok ihtiyacım var." (Beyatlı 1990: 73). Yine

babasına yazdığı mektupta Paris'te ikamet ettiği oteller ve bu otellerde kalma konusunda yaşadığı sıkıntıları anlatır: "Eski istikametgahımı taht-ı isticare alan yeni otelci pek münasebetsiz bir herif olduğundan haksız bir vesile yüzünden evi terke mecbur oldum... Hem bu herife hem bir hafta ikamet ettiğim Careme Sokağı Otel'i'ne hem de şimdiki odama ödemek belasıyla param kalmadıysa de, sabredeceğim." (Beyatlı 1990: 76).

1912 yılında yeniden İstanbul'a dönen Yahya Kemal, kendisine ait bir evde oturmadan yaşamını devam ettirmiştir. İstanbul'a döndüğü ilk zamanlarda Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun annesiyle birlikte İstanbul Kızıltoprak'ta yaşadığı eve misafir olan sanatçı, 1913'te Darüşşafaka'da edebiyat ve tarih öğretmenliği yapar. Medresetü'l-Vaizin'de uygarlık tarihi dersi verir. Mütarekeden sonra 'Âti, İleri, Tevhid-i Efkâr, Hâkimiyet-i Milliye' dergilerinde yazılar yazar. "Dergâh" dergisinin kurucuları arasında yer alır. Yazılarıyla Milli Mücadele'yi destekledi. 1922'de barış anlaşması için Lozan'a giden kurulda danışman olarak yer alır. 1923'te Urfa milletvekilliği yapar. Ortaelçilik görevleriyle Varşova ve Madrid'te bulunur. Bütün tecrübe ve yer değiştirmeler, Yahya Kemal'in hayatı boyunca 'bir göçebe' gibi yaşadığına işaret eder. İspanya'da bulunduğu yıllarda yazdığı mektuplarda bu göçebelik halinin bütün insanlık için geçerli olduğunu 'ruh istirahatimiz yoktur' cümleleriyle savunur. Modernizm ile ilişkilendirilebilecek bu düşünceler, arayış ve huzursuzluk göndermelerini de içermektedir: "Biz bu asrın adamları her türlü temizlik ve istirahat esbabına malikiz. Giyeceğimiz, yiyeceğimiz, içeceğimiz var. Banyomuz var, sabunumuz var. Lakin ruh istirahatimiz yoktur." (Beyatlı 1990: 22)

Yozgat, Tekirdağ ve İstanbul milletvekillikleri de yapan sanatçı, Halkevleri Sanat Danışmanlığından sonra Pakistan Büyükelçisi iken emekli olur. 1957'de vefatına kadar Beyoğlu'nda Pera Palas'ta yaşar.

Sırasıyla Üsküp-Selanik-Üsküp-Selanik-İstanbul-Paris-Varşova-Madrid-İstanbul-Pakistan-İstanbul 'da yaşayan Yahya Kemal'in Üsküp'ten sonra kendisine ait bir eve sahip olamayışı, sürekli yer değiştirmesi, hiç evlenmemiş ve aile kurmamış olması onun biyografisinde göçebe sıfatının ne denli önemli olduğunu gösterir. Kendi sanatı ve tecrübeleri ile Yahya Kemal arasında sıkı bir bağ kuran Şavkar Altınel de şairin göçebe ve monodrama benzeyen yaşamını sıkça vurgular: "Yahya Kemal'in şiirinde "tenha sokakta oruçsuz ve neşesiz" kalan şair ile tam bir karşıtlık oluşturan "gelenek ve değerleriyle uyum içinde yaşayan" bir toplum varken, yabancılaşmanın bu defa acılı yanını vurgulamaya kararlı olan benim şiirimde herkes köklerinden kopmuş olarak sergileniyor. Vaiz cemaate hitap ederken "prensip" gibi yabancı bir kelime kullanıyor, Yahya Kemal'in gerçekte hiçbir yere ait olmayan bir göçebe olduğu ileri sürülüyor, şiirin sonunda "İstanbul hatırası" olarak satın alınan çakı bile Belçika malı çıkıyor." (Öztunç 2014: 56).

Düşüncelerde Göçebelik:

Sanatını besleyen en kuvvetli damar olan düşünceleri de keskin dönüşler biçiminde değişirse de olgunlaşarak oluşmuştur. Ahmet Hamdi Tanpınar, onun düşüncelerinin dönüşüm ve terkiblerle bazen dağınık bazen düzenli birlikteliklerle oluştuğunu söyler: "Yahya Kemal'in düşüncesi mekân gibi zaman da tanımıyordu. Daima terkibin peşinde koştuğu için bütün milli tarih insan evolution'u ile beraber

oradaydı. Malazgirt Muharebesi İstanbul fethiyle, milli mücadele Fransız İhtilaliyle omuz omuzaydılar." (Tanpınar 1995: 13).

Sanat ve düşünce anlamında Avrupa tecrübesiyle İstanbul'a dönen Yahya Kemal'in, Yakup Kadri Karaosmanoğlu'yla birlikte geliştirmeye çalıştığı Nev-Yunanilik anlayışı onun coğrafya-insan-tarih münasebetine dayanan düşüncelerinin de temeli olmuştur: "Mesela Türk zevkini asırlarca almış olduğumuz Arap ve Acem tesirlerinden uzaklaştırarak doğrudan doğruya Latin ve Yunan edebi terbiyesine bağlamak ve nihayet bütün Avrupa milletlerinde olduğu gibi bizde de sırf Yunan ve Latinlerden gelen edebi miras çerçevesinde bir şiir vücuda getirmek hulyasına kapılmıştım." (Banarlı 1997: 95) Bir heves olarak gördüğü Nev-Yunanilik düşüncesinden sonra insan ve coğrafya (vatan) ile bütünleştirdiği aidiyet hissini tarihsellik anlayışıyla yoğuran Yahya Kemal, 1071'i Türk tarihinin miladı olarak görür. Michelet'in "Fransız toprağı on asırda Fransız milletini yarattı"(Tanpınar 1995: 24) sözünün adaptasyonu olarak algılanabilecek bu düşünce Yahya Kemal'in göçebe ruhuna bir yurt bulma arayışının vücut bulmuş şekli olarak da görülebilir.

Charles Maurras, Jules Michelet, Henri Bergson, Albert Sorel, Jose Maria de Heredia vb. pek çok batılı düşünürde gezinen Yahya Kemal göçebe ruhuna uygun biçimde hepsinden kendi özgünlüğünü oluşturma noktasında ve 'kendi'lik anlayışının bir parçası olarak yararlanmıştır. Örneğin Neo-klasisizme Maurras'la; tarih ve vatan birleşimine Michelet'le Tarih içinde Türklüğü yazma düşüncelerine de Sorel'le ulaşmıştır. Hasan Bülent Kahraman, sanatçı ve düşünürlerden etkilenme biçiminin onun göçebe ruhuna uygun olduğunun altını çizer: "Yahya Kemal'in serüvenindeki beslenme havzaları, onun kendi değerlendirmesi ve tercihi doğrultusunda döşediğı, işlettiğı kanallarla anlam kazanmaktadır. Ne Baudecaire, ne Mallarme, Yahya Kemal'de 'kendileri' olarak yer alırlar. Tersine Yahya Kemal onları dilediğı biçimde keser, biçer ve onlardan işine yarayacak olanı seçer ve alır." (Kahraman 1997: 40).

Düşüncelerinde İstanbul'un Türk ve Müslüman kimliğini sıkça vurgulayan Yahya Kemal 'Ezansız Semtler' adlı yazısında ezan sesini duyamadığı Moda gibi semtlerin yerli olmaktan uzak bir atmosfere sahip oluşundan duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Düşüncelerinde bu rahatsızlığını dile getiren şairin İstanbul yaşamı boyunca Moda, Beyoğlu gibi ezansız semtlerde yaşaması da 'ev' özlemi ve ruhundaki göçebeliliğin yarattığı ironinin bir parçası olarak görülebilir.

Sanatta Göçebelik:

Düşüncelerinin etkisiyle oluşan sanat anlayışının da bir tekâmül sürecinden geçtiğı söylenebilir. Nev-yunanilik anlayışının etkisiyle kaleme aldığı şiirlerinde Avrupa düşüncesi, sanatı ve mimarisinin izlek olarak kullanıldığı görülür. 'Biblos Kadınları' şiirinde (Heredia etkisinin yanında) bu anlayışın etkileri görülür:

Mermerden na'şî hâreli bir tülle örtülü
Biblos ilâhı genç adonis bekliyor ölü,
Mâtem şeritleriyle sarılmış alınları

Mevkible çıktı lâhdine biblos kadınları (Beyatlı 1976: 29)

Nev-yunanilik anlayışından uzaklaşmayla şiir anlayışı da değişmeye başlayan Yahya Kemal'in tarih düşüncesinin yerleşmesiyle şiirde Klasik zevk anlayışını yakalaması eş zamanlıdır. Klasik şiir zevkini deruni ahenkle, gazellerle yakalayan

Yahya Kemal tam da bu noktada modern şiirin başladığı şairlerden biri olur. Çünkü onun Klasik anlayışı, dilin, imajların eskiyle bütünleşmediği, yenilediği bir zevktir. Aruzun bu noktada şairin sanatının yerleşik mekânı, hatta evi olduğu görülebilir. Yahya Kemal'in göçebeliği, Klasik zevki yakaladığı nokta olan rindlik anlayışı ile devam eder.

Etkilendiği düşünürler gibi esinlendiği sanatçılara da göçebe ruhuyla dokunan Yahya Kemal; Fuzuli, Karacaoğlan, Itri, Abdülhak Hamid Tarhan, Tevfik Fikret, Paul Valery, Rembaud, Baudelaire gibi yerli ve batılı pek çok sanatçıdan kendi kompozisyonunu oluşturma bağlamında esinlenmiştir. Sanatında tekâmül sürecini tamamlayana kadar konargöçer gezinen şair, bilhassa İstanbul'u anlattığı şiirlerinde daha yerleşik bir anlayış ve yaşamın izlerini de yansıtır. İstanbul şiirlerinde İstanbul'un yerli olduğunu gösteren İslam mimarisi üzerinde durması da buna işarettir.

Sonuç

Yahya Kemal Beyatlı, tecrübelerinden düşüncelerine; düşüncelerinden sanatına uzanan bütünlük bakışın göçebe ruhlu şairidir. Sanatının oturaklı, deruni ahenk, musiki, aruz, gelenek ve yerli klasiklerle zenginleşen demine ulaşmak için gezinip durmuştur. Yahya Kemal Beyatlı'nın hem gerçek anlamıyla göç tecrübesinin hem de soyut anlamda göçebe bir ruha sahip oluşunun sanatına doğrudan etkileri olmuştur. Biyografisinde hayata göçle başlayan Yahya Kemal, hem yaşantısında hem de düşünce ve sanatında bu terkibi daima yaşatmış, göçebelikten beslenerek Türk şiirinin zirve şahsiyetlerinden biri olmuştur.

Kaynakça

Ağır, A. (2010). “Yahya Kemâl ve Ev İmgesi”, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 7, Sayı:14, s. 229 -236.

Banarlı, N. S. (1997). *Yahya Kemal'in Hatırları*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Beyatlı, Yahya K. (1976). *Bitmemiş Şiirler*, İstanbul: Yahya Kemal Enstitüsü Neşriyatı.

Beyatlı, Y. K. (1990). *Mektuplar Makaleler*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Beyatlı, Y. K. (1997). *Kendi Gök Kubbemiz*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.

Kahraman, H. B. (1997). *Yahya Kemal Rimbaud'yu Okudu mu? Yapı Kredi Yayınları*.

Öztunç, M. (2014). “Şavkar Altınel ile Söyleşi”, *Türk Dili Dergisi*, Cilt CVII, Sayı 755, s. 48-60.

Tanpınar, A. H. (1995). *Yahya Kemal*, İstanbul: Dergâh Yayınları.